

máis recentes desta historia de vida, porque na vontade dos coordinadores “esta obra viene a ser una historia del presente, una explicación genética de los problemas de la educación secundaria y de la institución escolar hoy” (p. 7), “ao punto que estes problemas – de hoxe- se presentan como os motivos máis profundos dunha prospección do pasado que se efectúa a modo de xenealoxía dos problemas do presente”.

Temos, así, un texto profundamente dialéctico e interpretativo ao servizo de quen o construíu e dos lectores, un auxilio eficaz para a comprensión histórica e estrutural das interaccións contextuais dos individuos. Un tratamento diferente da materia histórica; non un obxecto de vitrina, senon un instrumento, unha panca, para a cidadanía.

Antón Costa Rico

RUIZ BERRIO, J. [Ed.]: *El patrimonio histórico-educativo. Su conservación y estudio*. Madrid, Biblioteca Nueva, 2010. 366 pp.

Unha das vías polas que transcorre actualmente con máis éxito a indagación histórico-pedagóxica refírese aos restos materiais e obxectos que se conservan do noso pasado educativo, aos estudos etnográficos sobre a escola doutro tempo, a saber relacionar os feitos educativos coa cultura específica na que eses feitos incidían y como se desenvolvían nun territorio e sociedade determinada. Durante moitos anos os historiadores da educación centráronse no estudo dos pensadores e das súas teorías, das innovacións escolares, da política educativa, das institucións, ou das minorías e grupos especiais, pero con

escaso uso doutras fontes que textos escritos ou fotografías. A irrupción das novas correntes de historia cultural levou a usar con máis frecuencia os métodos etnográficos, avaliacións de obxectos ou espazos arquitectónicos, ou realidades máis imperceptibles como o discurso que un profesor fai na clase, ou como se viviu nunha pequena escola rural un acontecemento mundial que deixou unha pegada indeleble.

A conformación dos actuais museos pedagóxicos, cuns obxectivos diferentes aos que con ese nome creáronse no século XIX, veñen a calmar unha inqueda que fai anos se viña producindo entre os historiadores da educación, cando tiñamos que reconstruír o pasado educativo case exclusivamente con documentos, e con poucos referentes aos utensilios ou espazos físicos concretos. Nos últimos tempos, como di Cristina Yanes, o material e os obxectos pasaron de ser elementos inertes a ocupar un lugar importante no discurso reflexivo-interpretativo, acadando novos significados mediante unha análise comprensiva e crítica, o que sen dúbida ten revolucionado os procedementos e conformación de hipóteses para moitas investigacións, porque hoxe moitos relatos históricos tenden a reconstruírse e presentarse como relatos case fílmicos ou en tres dimensións cos que as persoas tratamos de acadar unha relación interactiva, e non só como un discurso pechado nun libro.

Este conxunto de iniciativas que se están a desenvolver dende fai anos, empezan a dar os seus froitos en publicacións, coma a do volume que agora comentamos. Nada menos que catorce estudos que coordina o profesor Ruiz Berrio, a quen se debe este empeño por dar á luz os traballos que actualmente están desenvolvéndose,

e con enfoques tan diversos. É de agradecer ademais a aparición deste libro neste ano en que a administración galega ten tan abandonada unha institución punteira neste movemento, o MUPEGA, o Museo Pedagóxico de Galicia, que dende o ano 2000 foi un referente valioso para o actual movemento dos museos pedagóxicos españois e iberoamericanos. O libro se estrutura en catro grandes campos temáticos: o primeiro sobre conceptos básicos; o segundo sobre algúns aspectos dos museos de educación; o terceiro sobre o patrimonio histórico-educativo; e o cuarto sobre os museos virtuais de educación, con dous traballos finais referidos a dous museos concretos. Son estudos que se complementan entre eles, formando un mosaico de retallos que nos aproximan a unha panorámica do estado en que actualmente están as investigacións neste ámbito, dende que en decembro de 2004 se constituíra a SEPHE, e asemade son unha primeira fonte para analizar a conformación deste movemento museístico en España. Non é posible facer unha análise precisa de todas as contribucións pero si salientar algunhas delas no eido dos debates actuais entre os historiadores da educación.

Entre as achegas do primeiro grupo, coído que ten un extremado interese pola súa novidade, a xa mencionada de Cristina Yanes, centrada no patrimonio educativo inmaterial, porque seguramente os obxectos falan e os podemos facer falar, pero non deixan de ser vestixios, as veces de culto pedagóxico, cando os ollamos expostos nas vitrinas; pero ademais é preciso maxinar que as pezas e vestixios estiveron usadas nun contexto de actividade educativa no que os obxectos puideron ter un uso común o moi marxinal, e precisamente son esas actividades, ideas ou falas específicas

as que facían vivir aos obxectos, porque ante un libro de texto sempre nos podemos preguntar como foi usado: se o mestre lía as leccións sentado, e os alumnos as recitaban cando eran chamados ante o encerado, ou se o libro de texto tiña pouco uso porque lles aprendía aos rapaces con excursións e traballos manuais. Temos así unha herdanza oral intanxible, non sempre fácil de xuntar en corpus comprensibles, que é necesario salvagardar e relacionar co mundo tanxible, e considerarse como un patrimonio relacionado cunha cultura educativa concreta. É un traballo que se complementa moi ben co que aporta Miryan Carreño sobre memoria e historia da educación, xa que o patrimonio inmaterial vive mais na transmisión oral, na micro-historia que permite estudar aspectos moi concretos e máis individuais; pero tendo en conta as dificultades que supón traballar coa memoria, porque se por unha parte é unha fonte que nos acerca a realidades imposibles de captar doutro xeito, é tamén tramposa e selectiva, e moi manipulable, e así Carreño lémbra-nos que é necesario recordar. Si, pero recordar para aprender. Estes dous traballos van precedidos por outros máis xenéricos de David Reyero y Francisco Canes.

O segundo grupo presenta dúas achegas. A do profesor Ruiz Berrio é central para explicar o trazo que vai dende os museos pedagóxicos históricos aos labores que desenvolven os novos; unha reconversión que no caso español foi imposible porque realmente era unha cultura profesional perdida, que máis que recuperar houbo que crear outra vez, facer un renacemento como di o autor, polo que ese despegue da museística pedagóxica en España foi precedida dun paréntese de corenta anos, si, pero fatal, porque desfixo un tecido inte-

lectual do que agora recollemos só algúns fíos. En todo caso é importante a súa crónica de cómo van aparecendo os novos museos, porque foi protagonista nese proceso e ademais advirte que a relación entre museos pedagóxicos e historia da educación é privilexiada, porque un museo pedagóxico non ten porque entenderse especialmente como un museo histórico. Un traballo de Pablo Álvarez sobre o novo concepto dos museos de educación conclúe coa importancia do labor de custodios que teñen estas institucións.

Na terceira parte, o capítulo de Rabazas e Ramos ten moito interese para aqueles que queiran iniciarse na museoloxía educativa. Como non convén dar nada por suposto fan unha aproximación ao concepto de “patrimonio histórico educativo”, para o que necesitan referirse a traballos doutras autoras do libro: Eulália Colleldemont e Cristina Yanes. Queda claro que o patrimonio non está composto só por bens materias tanxibles, senón tamén intanxibles nos que debemos incluír os inmateriais. Fan ademais un estudo dos diferentes ámbitos nos que se atopa e divide o patrimonio histórico-educativo español, enmarcándoo dentro das correntes máis actuais da museoloxía e museografía e descubriendo algunhas das súas liñas máis salientables e datando as primeiras achegas bibliográficas en España no actual período destes museos. Coido que é un traballo interesante para coñecer a propia historia recente do movemento museístico español en relación coa nova museística internacional. Esta parte se completa con traballos de Martínez Alfaro sobre o patrimonio histórico dos institutos de segundo ensino, de Juan González Ruiz sobre o papel da inspección na recu-

peración do patrimonio histórico, e outro de Carmen Rodríguez sobre conservación do patrimonio histórico-pedagóxico.

A cuarta parte ábrese cun traballo, curto pero axeitado, de Eulália Colleldemont sobre os modelos e tipoloxías de museos pedagóxicos virtuais en España, para dar paso a outro de Ossenbach e Somoza no que se relacionan os museos virtuais coa ensinanza da historia da educación e a formación de profesores. Este segundo traballo aporta unha definición do que é un museo virtual, (distinguíndoos dos centros de documentación e das fontes históricas dixitais) e das posibilidades que ofrece aos estudantes unha visita e como se lles pode adestrar no exercicio da hermenéutica, mediante estratexias que permitan lecturas interpretativas; e como na medida en que saiban desentrañar os relatos subxacentes poden iniciarse na investigación e no exercicio da crítica histórica. Non esquecen ademais que os museos pedagóxicos virtuais reflicten o xiro historiográfico cara aos enfoques emparentados coa nova historia cultural e a cultura da escola.

É un libro que fai moi boas achegas ao marco teórico (do que *deben* ser estas institucións), pero ao que lle falta máis artigos sobre as experiencias prácticas, sobre o que *fai* e *produce* nestes momentos a nova museística educativa, pois en realidade só aparece neste senso o estudo (única achega iberoamericana) de María Cristina Linares sobre o “Museo de las Escuelas” de Buenos Aires e a testemuña de Carmen Colmenar sobre o Museo de Historia da Educación “Manuel Bartolomé Cossío” da Universidade Complutense, que recolle unha historia valiosa, contada por unha protagonista. Por certo, no volume boto un pouco en falta devolver ao discurso actual

as modernísimas reflexións que xa facía Cossío no século XIX cara o que debía ser un museo pedagóxico, porque neste libro se fai unha reivindicación cabal dos museos como centros vivos, nos que poda ollarse a educación como un proceso vivo, incluso na súa recuperación do pasado cara ao presente, e non como instalacións cheas de artefactos para seren exhibidos. Pois iso, recomendo ler o que di Cossío ao respecto, porque ademais de ser centros de conservación, interpretación e estudo do patrimonio non estaría de máis que fosen hoxe, a súa vez, centros de alta investigación cunha proxección nos debates da educación do presente.

Eugenio Otero Urtaza.

VERGARA, J. (2010), *La educación política en la Edad Media: el *Tractatus de Morali Principis Institutione* de Vicente de Beauvais (1262/63). Una apuesta prehumanista de la política*, EUNSA, Pamplona, 140 pp.

Baixo o influxo da “historia social” e dos *Annales* e por causa de dispoñer, infelizmente, o conxunto dos investigadores da historia da educación en España durante as últimas décadas dunha insuficiente formación historiográfica, a historia educativa que, como produto de investigación e como construción cultural, se acertou a realizar veu estando moi concentrada nas problemáticas suscitadas pola contemporaneidade, e xusto e en efecto, son os problemas que acucian os que mobilizan as enerxías para a resolución. Pero, hai máis mundo. O presente tamén está condicionado por unha historia de longa duración, sen necesidade de vernos abocados ao estruturalismo brau-

deliano. A “historia cultural”, como fructífera orientación para a investigación histórica invítanos a reconsiderar os nosos saberes históricos, cunha nova ollada aos tempos de longa duración. E aí quizaves volvamos a tomar en consideración e en alta consideración elaboracións históricas que, realizadas noutrora ou establecidas desde o rigor positivista, con algún apresuramento situamos á beira dos nosos percorridos e urxencias de hoxe.

Seguimos necesitando coñecer e comprender os vellos textos; por dicilo dun xeito simples, os que foron escritos en latín, pois neles aniñan ideas e valores que se forxaron, a miúdo como “exercicio racional”, con bimbios que aínda perduran nas “razonabilidades” do noso tempo. Por isto, son de saúdar a constitución e as tarefas de estudo e de edición crítica de textos, emprendidas polos investigaodres agrupados no GEMYR (Grupo de Estudios Medievales y Renacentistas), baixo a coordinación do profesor Javier Vergara da UNED.

Un deses traballos é o que aquí nos da pé a este comentario. Vicente de Beauvais é considerado como un grande pedagogo correspondente ao período da Baixa Idade Media. O autor de textos tan relevantes como *De eruditione filiorum regium* (1246), ou os *Speculum maius* e o *Speculum minor* (1244-1256). É tamén o autor de textos de pedagogía política, como este que aquí se cita. O *Tractatus* reflexiona sobre o oficio de reinar, que se impregna cun ton marcadamente clerical, relixioso e moralizante. Analizar pedagóxicamente a evolución desta visión é o que se pretende aquí, a partir da consideración central do texto de Vicente de Beauvais. Logo dunha presentación da vida e